
DOMENIUL NOBILIAR ȘI CASTELUL BETHLEN DE LA BOIU ¹

Ion Eugen Sârbu

Cel mai vechi document publicat în care este menționat Boiu, datează din **20 octombrie 1301** și a fost întocmit la Alba Iulia. Este un document redactat de capitlul Bisericii Sfântului Arhanghel Mihail, din Alba Iulia în care moșia Bwn (Boiu) este menționată în contextul unui schimb de moșii între voievodul Ladislau Kan (1295-1315) și un anume comite Nicolae fiul lui Dees. Domeniul de la Boiu aparținea, la acea dată, voievodului Ladislau Kan, care i-l oferă comitelui Nicolae, împreună cu jumătate din Uilac în schimbul altor moșii.

Documentul tradus din limba latină a fost publicat în anul 1953:

< 20 octombrie 1301 Alba Iulia >

„Capitul Bisericii Sfântul Arhanghel Mihail din Transilvania tuturor credincioșilor întru Hristos care vor vedea scrisoarea de față, mântuire întru mântuitorul tuturor.

Prin rândurile acestea voim să ajungă la conștiința tuturor, atât acelor de acum, cât și acelor viitori, ca, înfățișându-se înaintea noastră Ladislau, voievod al Transilvaniei și comite de Solnoc, pe de o parte și comitele Nicolae, fiul lui Dees, în numele său și al fratelui său Pazna, pe de alta, numitul voievod Ladislau și Nicolae au mărturisit că au făcut între ei acest schimb cu privire la moșiile lor mai jos numit. Anume suszisul voievod Ladislau a dat și a lăsat în schimb lui Nicolae, fiul lui Dees și fratelui său, Paznan, ca s-o aibă și s-o stăpânească pe veci atât ei cât și moștenitorii lor și urmașii moștenitorilor lor, o moșie a sa aflătoare în comitatul Târnava, numita Țopa, și jumătate din pământul numit Vilak, dar cuprins între hotarele moșiei Țopa cu toate folosințele și cele care țin de ele. Hotarele moșiei Țopa și a jumătății mai sus zise a pământului Vilak se deosebesc în acest chip: cel dintâi hotar e râul Târnava Mare, care desparte pământul numit Nonec, dinspre pământul Segus, însă hotarul este chiar Sighișoara precum și o creastă care vine deasupra unui izvor numit Hidegkut și care desparte pământul Hetiur de pământul Țopa. Pe aceeași creastă hotarul merge până la un semn ce este pe creastă ... ce desparte pământul Țopa de pământul Nadeș. De asemenea hotarul Țopa care se află deasupra <locului numit> Weichkefeso desparte pământul voievodului Simion. [...] Dinspre pământul Șoardul hotarul este chiar acela al numitului pământ Țopa, care este în mijlocul lor și de aici mergând pe o creastă ajunge la numitul râu Târnava Mare coborând pe coasta acelei culmi.

¹ În cea mai mare parte, tema tratată în cele ce urmează se află în lucrarea „Monografia localității Boiu”, publicată de autor în anul 2010 la Casa de editură „Mureș”.

În schimbul pământului Țopa și a jumătății pământului Vilak pomenitul Nicolae, a mărturisit în fața noastră atât numele său cât și al fratelui său, Paznan că a dat și a lăsat niște moșii de moștenire ale sale numite, după cum spune el, Deaj, Ceauș, Daia, Hagmas și Kurtwelesteleke, voievodului Ladislau și urmașilor săi, ca să aibă, să le țină și să le stăpânească de asemenea pe veci. [...]

Dat vineri după sărbătoarea evanghelistului Luca, Ștefan fiind prepozit, Grigore cantor, Vicențiu custode, Benedict decan, în anul domnului o mie trei sute unu.”².

În primele documente moșia de la Boiu apare în original denumită „Bwn sau terra Bwn”. În traducerea documentului din anul 1301 nu apare numele Boiu, ci Țopa. Acest fapt se datorează echivalării greșite de către traducători, a toponimului Bwn cu Țopa și nu cu Boiu, aspect semnalat de altfel și de alți autori³. Această inexactitate s-a petrecut din cauza faptului că astăzi satul Țopa este situat la sud-est față de Boiu, mai aproape de râul Târnava Mare și de vechiul castel nobiliar aflat pe malul Târnavei. Așezarea numită astăzi Țopa este amintită începând doar cu secolul al XVII-lea, cu numele de Kis Bun (Boiu Mic)⁴. Toponimul Țopa apare mai târziu și este folosit o perioadă în paralel cu cel de Boiu Mic. Noi am întâlnit pentru prima dată Țopa în conscripția din 1750 sub forma „Czopa”, și știm că avea la acea vreme 100 de credincioși ortodocși⁵. Putem observa că era de dimensiuni mai mici comparativ cu vechea și actuala așezare Boiu.

Este adevărat că moșia Bwn (tradusă Țopa), amintită în document, cuprindea Boiu și Țopa de astăzi, fapt ce reiese din limitele de hotar descrise. Domeniu nobiliar descris avea limite de hotar: cu cetatea Sighișoara, pe râul Târnava Mare; cu pământul Hetiur, pe o coastă deasupra izvorului Hidegkut; cu pământurile Nadeșului; iar cu pământurile Șoard din nou pe râul Târnava Mare.

Domeniul de la Boiu aparținea de comitatul Târnavei. Într-un document din anul 1315 se arată cum comitele Nicolae, care primise moșia de la Ladislau, o donează Bisericii Catolice păstorite în acea vreme de episcopul Benedect (1309-1319)⁶. Documentul redactat la Alba Iulia la 4 mai 1315, arată că Nicolae, fiul lui Dees, fiind lipsit de moștenitori și „însuflețit de cugetul mântuitor de a pune cele lumești mai presus de cele pământești și de a schimba cele vremelnice cu cele nepieritoare”, lasă moștenire capitolului bisericii, satul Boiu „cu moara și cu via și toate folosințele și cele ce țin de ele”⁷. În continuare în

2 *Documente privind istoria României, C, Transilvania, veacul XIV*, volumul I, (1301-1320), Ed. Academiei, 1953, p.11.

3 Marcu Mihail Deleanu, *Memorial istoric și etnolingvistic*, Ed. Timpul, Reșița, 2003, p. 18.

4 Biro Istvan, *Nagybun kronologiaja*, în *Reformatus Szemle*, nr.1, ianuarie-februarie, 2002, Cluj-Napoca, p.80.

5 Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică. Transilvania sec. XVIII*, vol I, București, 1986, p. 256-309.

6 Biro Istvan, *op.cit.*, p.80.

7 *Documente privind istoria României, C, Transilvania, veacul XIV*, volumul I, (1301-1320), Ed. Academiei, 1953, p. 230-231.

aceiași document se arată că „vrând și înțelegând, comitele Nicolae, să nu moară fără moștenitori ... și-o lăsat moștenitor pe Iisus Hristos și a dat satul pomenitului Capitlu ca să-l stăpânească, să-l țină și să-l aibă pe veci și nestrămutat”. Comitele Nicolae a donat moșia cu condiția de a folosi „roadele dijmelor satului Boiu ... până la sfârșitul vieții sale pentru nevoile traiului său”, iar capitlul bisericii să-l lase în continuare „jude oficial în satul acela cât timp va trăi”.

Un alt document din 19 mai 1343, redactat la Turda, arată că moșia de la Boiu, alături de Hetiur, Șoard, Saroș și Nadeș, au fost redade și reconfirmate, de către adunarea nobiliară, lui Iacob, fiul lui Desideriu⁸. În același document se arată că voievodul Ladislau „le cotropise pe nedrept de la înaintașii lor”.

Până în a doua jumătate a secolului XIV episcopia de Alba Iulia nu încetează să revendice posesiunea satului Boiu și a dijmelor percepute aici⁹. În 13 mai 1380, la cererea prim-protopopului de pe Târnave, regele Lajos (Ludovic cel Mare de Anjou 1342 - 1382) a poruncit voievozilor ca un sfert din daniile provenite de pe domeniul Boiului să fie plătite bisericii¹⁰.

Nu știm dacă biserica a reușit să reintre în posesia domeniului de la Boiu, dar întâlnim o serie de referiri la această moșie, în arhiva de scrisori a Episcopiei Catolice din Alba Iulia¹¹. În acestea se amintește faptul că bunul, cu numele Boiu, a fost donat bisericii, și aceasta își revendică dijmele. În acest sens în octombrie 1447, Hunyadi Janos îi lasă conventului (la catolici – reuniunea călugărilor dintr-o mănăstire; la protestanți – for suprem compus din laici și clerici) din Cluj Mănăstur să inereze în domeniul bisericii, Boiu și alte câteva localități¹². La 10 decembrie același convent din Cluj Mănăstur, adeverește că regele Matei Corvin (1460-1490) a fost de acord cu testamentul dominicanului de la Sighișoara, Vizakanai Miklos (Nicolae), în care printre altele și domeniul Boiu, le-a fost lăsat lor¹³. Se pare că cei din scaunul Sighișoara ajung în posesia domeniului de la Boiu, însă după moartea lui Dezsofi Laszlo, acesta intră din nou sub controlul coroanei regale.

Spre sfârșitul secolului al XV-lea, mai precis în anul 1496, voievodul Bartolomeu de Dragfi (Belteki Dragffi Bertalan 1493-1499) îi cere conventului din Cluj Mănăstur să includă Boiu în domeniul bisericii în ciuda opunerii cetățenilor din Sighișoara și a celor din cele șapte scaune săsești¹⁴.

8 *Documente privind istoria României, C, Transilvania, veacul XIV*, volumul IV, (1301-1320), Ed. Academiei, 1955, p. 133-134.

9 ”Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p. 71.

10 Biro Istvan, *op.cit.*, p.80.

11 *Ibidem*, p. 81,

12 *Ibidem*.

13 *Ibidem*.

14 *Ibidem*.

În secolul al XVI-lea domeniul a ajuns în proprietatea familiei Bethlen, din ramura lui Balasz-Blasius, mort la 1536¹⁵. Știm că conventul din Cluj Mănăștur s-a împotrivit la „*inclusiunea fără drept*” a domeniului de la Boiu, în numele lui Bethlen Farkas¹⁶.

Istoria familiei Bethlen în Boiu apare în jurul anului 1500. Bethlen Nicolae (Miklos) deja în 1498 s-a judecat cu Sighișoara pentru proprietatea Boiului; în 1503 același Bethlen apare în posesia Boiului; iar în anul 1506 apare Bethlen Gergely, mort în anul 1567¹⁷.

La cumpăna secolelor XVI-XVII, Farkas Bethlen urmaș al lui Balasz, a început să înalțe curțile familiei de pe malurile Târnavei Mari. Se pare că în această perioadă în sat au fost făcute ceva colonizări¹⁸. Nu știm exact despre ce fel de populație este vorba, dar după unele informații credem că ar putea fi vorba de maghiari¹⁹.

În Monografia Comunei Boiu, a învățătorului N. Zamfir, se spune că un castel ar fi fost ridicat pe malul Târnavei Mari, în jurul anului 1350, de către un anume „guvernator al Ardealului” Becsky²⁰. Această informație nu poate fi verificată deoarece nu este citată nici o sursă bibliografică, însă nu este exclusă existența unei construcții anterioare castelului ridicat de familia Bethlen.

Farkas sau Wolfgang Bethlen, cum îi plăcea să se numească a fost un personaj însemnat al epocii. Căpitan de Gherla al 1607, comite de Târnavă după 1608, va atinge apogeul carierei sale sub domnia îndepărtatei sale rude (din ramura de Iktar), principele Transilvaniei Gabriel Bethlen (1613-1629)²¹. Pe castelul de la Boiu, acum o ruină, a existat o inscripție care confirmă înaltele sale demnități: „*general al oastei statului, consilier al principelui, căpitan al gărzii Curții, comite suprem al comitatului Târnavă și arendor al dijmelor țării*”²².

Construcția castelului de la Boiu se pare că a început pe la 1615 și s-a încheiat în anul 1617, cu un an înaintea morții lui Farkas Bethlen, cunoscând și alte recondiționări și extinderi. După moartea lui Farkas Bethlen, proprietarul moșiei de la Boiu devine fiul său Ioan (Janos) Betheln (1613-1678). Acesta fiind o altă figură marcată a istoriei Transilvaniei din secolul al XVII-lea, născut în castelul de la Boiu, a ajuns cancelar al Transilvaniei.

15 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p. 70.

16 Biro Istvan, *op.cit.*, p.81.

17 Buzogany Dezso, *A kisbuni Bethlen-kastely es 17. szazadi tortenete*”, în *Reformatus Szemle*, nr.1, ianuarie-februarie, 2002, Cluj-Napoca, p. 28.

18 *Ibidem*.

19 Nicolae Zamfir, *Monografia comunei Boiu*, manuscris, 1932. Arhiva parohiei ortodoxe din Boiu, p 6.

20 *Ibidem*, p. 5.

21 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.71.

22 *Ibidem*.

Ioan Bethlen și-a început studiile la Alba Iulia după care a urmat universitatea din Frankfurt am Main, devine unul dintre tinerii cărturari din Transilvania²³. Opera sa istorică în mare parte memorialistică, reflectă experiența unui înalt demnitar al statului și face referire la istoria Transilvaniei din perioada 1629-1673²⁴. Ioan Bethlen a avut o carieră politică importantă aflându-se în funcții politice de prim rang, însă au fost și momente când s-a aflat în dizgrația principilor care s-au aflat la conducerea Transilvaniei. Încă de tânăr a participat la oastea principelui Rakoczi I (1630-1648) în campania ce a implicat Transilvania în războiul de 30 de ani, iar în timpul domniei lui Rakoczi II (1648-1657; 1658-1660), a fost unul dintre esențialii factori politici ai Curții de la Alba Iulia²⁵. Castelul de la Boiu a rămas în tot acest timp, nu numai reședința sa predilectă, ci și un loc de popas pentru curtea princiară, în anumite situații ca cea din anul 1655 când „*erau cu toții la Boiu, prânzul luat aici fiind prilejul definitivării ultimelor amănunte ale campaniei oastei transilvane în Țara Românească*” la chemarea lui Constantin Vodă Șerban (1654-1658)²⁶. În campania din Polonia (1657) a oastei lui Rakoczi II, Ioan Bethlen a avut un rol important fiindu-i lăsată în subordine „*oastea de strajă din orașul Cracovia*”²⁷. În urma aventurii din Polonia oastea transilvană a avut de suferit „*din miile de care, care pleaseră cu oastea în Polonia nu s-a mai întors nici unul în Transilvania în afară de trăsura și de un car cu bucate ale domnului Ioan Bethlen*”²⁸. După ce Ioan Bethlen ajunsese nevătămat din Cracovia în Transilvania, în septembrie 1657, devine oponent a politicii lui Rakoczi II, pe care a încercat să-l tempereze de mai multe ori în pornirile sale războinice²⁹.

Conflictele permanente ale lui Rakoczi II cu turcii, l-au determinat pe Ioan Bethlen să-l sprijine pe Arcațiu Baracsai (1658-1660), numit principe de o parte a nobilimii. Se pare că în calmarea pornirilor războinice a turcilor, o contribuție esențială a avut-o Ioan Bethlen care „*îi cinstiră cu 260 de ducați pe care i-a dat din averea sa personală ... prin aceasta supărarea turcilor fu potolită*”³⁰. Aceste fapte au atras supărarea lui Rakoczi, care se considera în același timp principe, și se afla în conflict cu A. Baracsai. El a poruncit ca „*toate moșiile și bunurile celor care fugiseră cu Baracsai să fie prădate și jefuite. La Sighișoara porunci-se să fie căutată soția și copiii domnului*

23 *Ibidem.*

24 *Ibidem.*

25 *Ibidem,*

26 *Ibidem.*

27 Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei 1608-1665*, Cronicile Medievale ale României, suplimentul I, Ed. Academiei, București, 1965, p. 235.

28 *Ibidem*, p. 237.

29 *Ibidem*, p.236.

30 *Ibidem*, p. 281.

Ioan Bethlen”³¹. După ce a fost închisă timp de 14 zile, la Sighișoara cu doi dintre copii, soția lui Bethlen a fost pusă în libertate primind și o scrisoare de protecție³². După o scurtă perioadă de relativă împăcare în anii 1659-1660, Ioan Bethlen a căzut din nou în disgrația lui Rakoczi „*căci fugii în oraș <Sibiu> cu principele Baracsai*”³³. În aceste condiții, soția lui Bethlen considerând că nu mai este în siguranță în castelul de la Boiu și ne îndrăznind să plece la Sighișoara „*rugă orașul, prin niște nobili, să fie primite iarăși cu bunurile sale și să i se dea siguranță că nu va mai fii prădată*”³⁴. Sighișorenii nu au vrut s-o primească, probabil pentru a nu atrage mânia lui Rakoczi. Fiind pusă într-o mare încurcătură, doamna Bethlen a fugit la locuința ei din cetatea Sighișoara, îmbrăcată în haine țărănești ca să nu o recunoască nimeni³⁵. Rakoczi a aflat acest lucru și a cerut, în ajunul anului nou (1659-1660), ca soția lui Bethlen să fie adusă la el, iar bunurile ei să fie prădate. În ziua următoare „*ostașii ungureni a lui Rakocsi au plecat la moșiile ei și au luat tot ce au găsit, vite de tot soiul și lucruri casnice*” cu care au petrecut câteva zile în Sighișoara, făcând cumpărături și schimburi³⁶. Perioada dificilă pentru familia Bethlen de la Boiu a mai continuat câțiva ani. La 7 iunie 1660 Rakoczi II moare la Oradea, iar Arcațiu Baracsai a fost ucis de oamenii lui Ioan Kemeny. Pe Ioan Bethlen îl întâlnim acum în anturajul lui Kemeny. Conflictele cu turcii, ce au continuat până în jurul anului 1662, au implicat într-o anumită măsură și moșia de la Boiu. În 1661 Ali pașa își stabilește tabăra lângă Albești și Boiu, cu el se afla și principele Apafi (viitorul Principe al Transilvaniei). Ali pașa pleacă cu tabăra de lângă Boiu la 18 octombrie 1661 și avea de gând „*să ia cu asalt și să dea foc [...] castelului seniorial și curții domnilor Bethlen*”, însă „în urma rugămintelor principelui Apafi acestea au fost cruțate”³⁷.

Perioada zbuciumată din viața lui Ioan Bethlen s-a încheiat în anul 1662. La 29 februarie acesta împreună cu Pavel Haller, Francisc Rhedey și Matia Balog „au trimis scrisori de închinare din Gurghiu, cerând iertare de la pașă, pe care au dobândit-o”³⁸. În timpul domniei principelui Mihail I Apafi (1662-1690), Ioan Bethlen deținătorul moșiei de la Boiu a devenit înalt cancelar. Din această funcție „*a promovat consecvent o cuminte politică de apărare a autonomiei Transilvaniei*”, confruntată cu renașterea militară și expansiunea Porții Otomane³⁹.

31 *Ibidem*, p. 299.

32 *Ibidem*, p. 322.

33 *Ibidem*.

34 *Ibidem*.

35 *Ibidem*,

36 *Ibidem*.

37 *Ibidem*, p 440-441.

38 *Ibidem*, p. 478.

39 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.72.

Pe lângă importanta activitate politică și memorialistică nobilul Bethlen s-a implicat în viața culturală și religioasă a Transilvaniei. În „anii reformei” îl întâlnim ca susținător al calvinismului: „în anii 1639-1640, lupta religioasă dintre calvini și religia ortodoxă din Vânători a fost susținută de boianul mic Bethlen Janos (Ioan) și predicatorul lui Ormani Janos”⁴⁰. O contribuție esențială și-a adus la construirea colegiului din Odorheiu Secuiesc, căruia i-a donat la înființare suma de 4000 de forinți⁴¹.

După moartea lui Ioan Bethlen, castelul și domeniul de la Boiu au fost moștenite de fiul acestuia Nicolae (Miklos) Bethlen, care s-a născut în acest castel la 1 septembrie 1642⁴². Documentele folosesc deja termenul de Kis Bun (Boiu Mic), ce arată că localitatea numită astăzi Țopa, de pe același domeniu, exista deja. Probabil este folosit termenul de Kis Bun, deoarece Țopa este mult mai aproape de castel.

Nicolae Bethlen (1642-1717) care s-a născut și a trăit o bună parte pe domeniul de la Boiu, pe lângă cariera politică strălucită, a lăsat ca și tatăl său, o valoroasă operă memorialistică. Și-a început studiile la Colegiul Reformat din Cluj (1654), transferându-se după doi ani la cel din Alba Iulia; în mai 1661, fiind trimis de tatăl său într-o lungă călătorie de studiu⁴³. Întors în Transilvania, la 9 iunie 1664, reședința sa predilectă până în anul 1668 a fost castelul părintesc de la Boiu, pe care l-a restaurat⁴⁴. Proprietar al castelului apare din anul 1667 Pal Bethlen, un alt fiu a lui Ioan Bethlen, care a primit moșia după ce s-a căsătorit⁴⁵.

Nicolae Bethlen se pare că părăsește casa părintească începând să urce treptele demnităților, protejat de tatăl său, în timpul principelui Mihai I Apafi. În anul 1690 apare ca negociator al Diplomei Leopoldine, în 1691 cancelar al principatului, iar în 1696 conte al imperiului⁴⁶. Se pare că a fost unul dintre cei care l-a protejat pe Atanase Anghel „ales vlădică” (mitropolit) în anul 1697⁴⁷. În contextul izbucnirii răscoalei lui Francisc II Rakoczi (1703-1712), la 28 martie 1704, N. Bethlen scria în numele guvernului ardelean că „plebea s-a înfuriat peste orice închipuire omenească și a trădat ... întreg Ardealul e cuprins de acest potop al răscoalei ...”⁴⁸. În contextul răscoalei lui Rakoczi, N. Bethlen a devenit „suspect” Curții Imperiale, sfârșind în captivitate la Viena în 28 octombrie 1717⁴⁹.

40 Biro Istvan, *op. cit.*, p.82.

41 *Ibidem*, p. 83.

42 *Ibidem*.

43 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004p. 73.

44 *Ibidem*.

45 Buzogany Dezso, *op. cit.*, p.32.

46 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p. 73.

47 Nicolae Iorga, *op.cit.*, p.228.

48 *Ibidem*, p. 243.

49 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.73.

În secolul XVIII pe domeniul de la Boiu nu am mai întâlnit nici un personaj de anvergura bethlenilor din secolul anterior. În evenimentele din timpul Răscoalei lui Horea (1784) îl întâlnim comite suprem de Târnave pe contele Alexandru Bethlen, care probabil provenea din familia de la Boiu⁵⁰.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea moșia de la Boiu a fost împărțită. Probabil un alt Bethlen Alexandru (Sandor – întâlnit pe la 1831) a împărțit moșia, între cei doi fii ai săi: Gabor Bethlen și Laszlo Bethlen. Gabor Bethlen a moștenit castelul de lângă Târnava (numit și Curtea Țopii), iar fiului cel mic Laszlo Bethlen i-a fost construit, pe la 1830, un „conac” și alte anexe în marginea de est a satului Boiu (construcții denumite Curtea Boiului)⁵¹.

Din acest moment cele două moșii de la Boiu și de la Țopa vor avea destine separate. Castelul Bethlen de lângă Târnava a fost afectat în urma evenimentelor de la 1848-1849, căzând pradă războiului⁵². Bătălia de la Albești din 31 iulie 1849 s-a desfășurat la câteva sute de metri de castel, pe malul stâng al Târnavei Mari⁵³. Nu a fost afectat doar castelul, ci și moșia. Lui Gabor Bethlen îi este distrusă „armata” și rămâne sărac. Rămânând sărac și neavând nici un moștenitor a vândut moșia baronului Sentkeresty⁵⁴. Acesta din cauza patimii jocului de cărți și a băuturii săracește atât de mult, încât după unele informații orale „și-a dat la cărți și soția”⁵⁵. Moșia a fost răscumpărată de statul maghiar prin anul 1895 iar baronul Szentkeresty a fost scos cu forța de jandarmi⁵⁶.

Castelul și arhitectura sa. Cel care a construit castelul a fost probabil meșterul clujan Istvan Dioszegi⁵⁷. Urmașul lui Farkas, Ioan Bethlen, l-a recondiționat în anii 1640-1641 și a adăugat alte construcții. Acesta a construit zidul de cetate ce înconjura castelul cu patru bastioane de apărare⁵⁸. Tot el a amenajat în apropierea castelului un lac, ce era alimentat din râul Târnava Mare; pentru construirea acestuia s-a împrumutat de la socrul său din Cluj⁵⁹. Curtea și castelul de la Boiu au mai fost restaurate și reamenajate în a doua jumătate a secolului XVII, pisană deplina refaceri a fost pusă în anul 1675. Aceasta se afla pe peretele din partea de răsărit și avea reprezentată o coroană, stema familiei Bethlen de la Boiu (și Criș) și încrustat un text în limba latină ce conținea: data

50 David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p.69.

51 N. Zamfir, *op. cit.*, p. 6.

52 Buzogany Dezso, *op. cit.* p. 26.

53 Gheorghe Baltag, *Sighișoara Schassburg Segesvar*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj Napoca, 2004, p. 251-252.

54 N. Zamfir, *op. cit.*, p. 7.

55 *Ibidem*.

56 *Ibidem*.

57 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004p.74.

58 Buzogany Dezso, *op. cit.* p.30.

59 *Ibidem*.

construirii castelului (1617), data recondiționării, numele celui ce l-a ridicat și numele celui ce a pus acea piatră⁶⁰.

La această ultimă restaurare o contribuție personală a avut și Nicolae Bethlen, tot lui îi este atribuită și amenajarea parcului interior unde existau câteva exemplare de conifere și un stejar uriaș⁶¹. Parcul a fost amenajat în legătură cu brațul Târnavei Mari ce șerpuia de la sud-est la sud-vest în apropierea castelului. Astăzi doar acest stejar mai rezistă.

Castelul – astăzi o ruină – este o construcție de piatră de talie și cărămidă, compusă dintr-un corp central patrulater – cu subsol, parter și un etaj – flancat la colțuri de turnuri heptagonale (cu 7 colțuri)⁶². În pod, turnurile de colț ale castelului, sunt prevăzute cu ferestre de tragere (se mai pot observa încă). Fațada principală în primă fază se afla în partea de nord. După reamenajări și mai ales în ultima perioadă, fațada principală devenise partea sudică susținută de patru mari stâlpi⁶³. La etaj fațada sudică era mărginită de parapeti cu balustrade. În partea răsăriteană, existau niște trepte care duceau la camerele de sus. Încăperile erau boltite, lumina revărsându-se la etaj prin ferestrele mari, la origine cu ancadramente de piatră⁶⁴. Atât la parter cât și la etaj decorația exterioară era îngrijită de ancadramente și basoreliefuluri. Prin alcătuirea ei, Curtea Bethlen de la Boiu, reflectă tendința arhitecturii transilvane în secolul XVII: apariția reședinței deschise cu ferestre largi, încercarea – prin turnurile bastioane – de a se adapta progreselor artei militare⁶⁵.

Castelul a mai fost recondiționat o dată de către Alexandru (Sandor) Bethlen, iar curtea a suferit modificări prin demolarea zidului care înconjură clădirea principală ca pe o cetate⁶⁶. Nu mai cunoaștem alte lucrări de recondiționare și remodelare a castelului.

După anul 1918, castelul (Curtea Țopii) a intrat în proprietatea statului român, iar din aprilie 1923 a devenit sediul unei ferme de stat model⁶⁷. Clădirile și cele patru turnuri (odinioară bastioane de apărare), au fost transformate pentru nevoile agricole ale fermei. În castel au fost amenajate birouri și camere de locuit. După al doilea război mondial și în perioada comunistă a avut aceeași destinație (în cadrul I.A.S. Boiu).

Utilizat necorespunzător în perioada comunistă a început să se degradeze. Inundațiile din 1970 au afectat puternic structura castelului, apa ajungând la parter până aproape de boltă și de întâlnirea stâlpilor de susținere⁶⁸. După inundații el nu a

60 *Ibidem*, p. 22.

61 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.74.

62 *Ibidem*.

63 Buzogany Dezso, *op. cit.* p.21.

64 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.74.

65 *Ibidem*.

66 Buzogany Dezso, *op. cit.* p.23.

67 N. Zamfir, *op. cit.*, p. 9.

68 Buzogany Dezso, *op. cit.* p.26.

mai putut fi locuit. Pentru a preîntâmpina evenimente ca cele din anii '70, în zonă au fost făcute importante lucrări hidrotehnice: regularizarea râului Târnava Mare și un dig care are rolul de a feri Sighișoara de inundații. Atunci s-a hotărât demolarea castelului lăsat dinadins în zona inundabilă, însă hotărârea nu a mai fost dusă la îndeplinire⁶⁹.

Cercetările istoricilor de artă din Ungaria și România nu au descoperit până acum nici un inventar al castelului, ceea ce conferă investigațiilor asupra monumentului o însemnătate deosebită.

După 1990 au fost încercări de salvare a castelului, atât pe plan național prin Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, cât și pe plan local prin Primăria Comunei Albești. Acestea nu s-au materializat, iar ce a fost o dată castelul de la Boiu, este astăzi o ruină. Până în anii '80 acoperișul era încă intact. În anii '90 acesta a căzut, după care au urmat zidurile interioare și plafonul. În ultimii ani s-au prăbușit și zidurile exterioare.

În aceste condiții a dispărut o importantă piesă a arhitecturii medievale din Transilvania.

NOBILIARY DOMAIN AND BETHLEN CASTLE FROM BOIU

(Abstract)

The earliest published document that stated Boiu dates from 20th October 1301 and it was drafted in Alba Iulia. In the sixteenth century the domain became the property of Bethlen family which belonged to the Balasz-Blasius branch, who died in 1536. The construction of the Boiu castle had apparently started in 1615 and ended in 1617, one year before the death of Farkas Bethlen. The castle was restored and extended. After Farkas Bethlen's death, the estate owner from Boiu became his son, John (Janos) Betheln (1613-1678).

The man who had built the castle was probably the craftsman Istvan Dioszegi from Cluj. The castle - now a ruin — is a building made of stone and brick, which has got a central quadrangle body with a basement, ground floor and first floor flanked at the corners by heptagon towers (7 corners).

By its structure, the Bethlen Court in Boiu reflects the Transylvanian architecture style from the seventeenth century: the residence with large windows, the attempt — using bulwark towers - to adapt to military progress.

After the unification in 1918, the castle and 125 acres became the property of the Romanian state, turning into a state farm, the rest of the estate was divided following the Agrarian Reform in 1921.

Misused during communism, the castle began to deteriorate. By the 80's the roof was still intact, but in the 90's it fell down, followed by the inner walls and ceiling. In these conditions an important piece of medieval architecture in Transylvania was lost.

Cuvinte cheie: Boiu, Țopa, Bethlen, castel medieval, ruine.

Keywords: Boiu, Topa, Bethlen, medieval castle, ruins.

69 „Castelul Bethlen de la Boiu”, în *Magazin Istoric*, martie, 2004, p.74.